

Сторчак Ніна Анатоліївна,

доцент кафедри морського та господарського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, кандидат юридичних наук, доцент

ТЕРМІН «ІЗОЛЯЦІЯ» У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Ізоляція осіб, засуджених до певних видів покарань (арешту, позбавлення волі на певний строк і довічного позбавлення волі), є суттєвою умовою досягнення цілей таких покарань – кари, виправлення засудженого та запобігання новим злочинам, ізоляція забезпечує захист суспільства від особливо небезпечної поведінки його членів, які відбудуватимуть покарання в установах закритого типу. Складний і суперечливий характер ізоляції як правового явища та засобу досягнення суспільно корисного ефекту вивчали К. А. Автухов, Є. Р. Абдраманова, Е. Р. Азаряна, Л. В. Багрій-Шахматов, М. І. Бажанов, І. Г. Богатирьов, І. М. Гальперін, А. П. Гель, С. І. Дементьєв, Т. А. Денисова, О. М. Джу́жа, А. Л. Дзигарь, М. А. Єфімов, О. Г. Колб, М. І. Лисенко, І. С. Ной, А. А. Піонтовський, В. В. Сташис, А. Х. Степанюк, Н. А. Стручков, В. М. Трубников, Г. А. Туманов, С. В. Черкасов, А. І. Чучаєв, І. С. Яковець та інші фахівці. Їх висновки є підґрунтям для вивчення сфери вживання та значення терміна «ізоляція», що застосовується у зв'язку із відбуттям особою покарання.

Термін «ізоляція» має суттєве змістове та практичне значення в кримінальному та кримінально-виконавчому праві й законодавстві, а також практиці його реалізації. Залежно від потреби в ізоляції особи покарання може бути пов'язане із позбавленням волі засудженого або альтернативним. Для забезпечення ізоляції необхідний спеціальний режим, що впливає не лише на практику виконання покарань, а й на кримінально-виконавчу політику, яка визначає стратегічні та операційні цілі розвитку системи виконання покарань, напрямки її реформування. Сьогодні актуальним є розширення сфери застосування альтернативних покарань, перегляд засобів досягнення цілей покарання у вигляді позбавлення волі, необхідність співіснування ізоляції засудженого та режиму її забезпечення з підходом, заснованим на правах людини.

Ізоляція (від франц. isolation – відділення, роз'єднання) є досить поширеним терміном, застосовується також у біології, медицині, будівництві та техніці, лінгвістиці тощо [1].

«Ізолювати» означає «помістивши окремо, позбавляти можливості контакту з іншими», «відокремлювати від середовища, позбавляти зв'язку з ким-, чим-небудь; відособлювати» [8].

Термін «ізоляція» вживається у Кримінальному кодексі України 4 рази, у Кримінально-виконавчому кодексі України – 6 разів, у Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань 12 разів. Крім того, в актах кримінально-виконавчого законодавства вживаються слова «ізольоване тримання», «ізольовано», «ізолюються», «ізольовані жилі приміщення», «ізольовані» тощо [3; 4; 7].

Як правильно відзначає М. Лисенко, незважаючи на важливість означеного питання, у Кримінальному та Кримінально-виконавчому кодексах України відсутнє юридично чітке і нормативно закріплене визначення «ізоляція», що слід визнати доктринальною прогалиною кримінально-виконавчого законодавства. Хоча стаття 102 Кримінально-виконавчого кодексу України вказує, що режим у виправних колоніях забезпечує ізоляцію, разом із тим, у нормативно-правових актах не розкривається її зміст, основні ознаки, види та інші характеристики, що складають суть ізоляції як правової категорії. За результатами проведеного нами опитування серед персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України понад 45 % працівників не можуть чітко сформулювати поняття ізоляції засуджених [5, с. 1].

Міжнародні акти, зокрема Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими та Європейські пенітенціарні правила [6; 2], не визначають поняття ізоляції засуджених. Але з аналізу їх норм є очевидним, що ізоляція передбачає правообмеження, які стосуються фізичної та духовної сфер, і повинна мати певні межі (засуджений все-таки повинен мати можливість побачень, телефонних дзвінків тощо).

У спеціальній літературі ізоляція зазвичай розуміється як поміщення засудженого до спеціальної установи та пов'язані з цим обмеження у зв'язках із зовнішнім світом, у пересуванні, спілкуванні тощо [9, с. 104].

Ізоляція забезпечує каральну силу позбавлення волі, активує механізми переконання і залякування. При цьому ізоляція здатна поєднувати каральні та виховні елементи, що робить можливим досягнення всіх цілей покарання. Для цього

ізоляція засудженого як необхідну ознаку передбачає певний порядок її здійснення. Цей порядок реалізується в межах встановленого режиму виконання і відбування покарання.

Отже, як складова змісту позбавлення волі ізоляція утворює явище цього покарання, розкриває та конкретизує сутність позбавлення волі. Тому прояви ізоляції повинні якомога точніше визначатися у законі (формалізуватися), адже це надає правомірності покаранню і визначає правовий статус засудженого.

Не є простим визначення питання, якій саме ізоляції (повній або частковій) піддається засуджений і в яких сферах (фізичній чи духовній). Аналіз наукових поглядів і норм законодавства (ст.ст. 25, 93, 99, 107, 110–114, 116, 125–128, 144 КВК України) [4], дає змогу дійти таких висновків: фізична ізоляція обумовлюється поміщенням засудженого до кримінально-виконавчої установи закритого типу, де він перебуває під охороною і наглядом, не має свободи пересування, свободи вибору місця проживання, права вільно визначати свій спосіб життя і т. ін.; зв'язок (як фізичний, так і духовний) зі світом, із родичами, близькими, друзями звісно підлягає суттєвим обмеженням, але не можна сказати, що він абсолютно переривається. Тобто не існує абсолютного поняття «позбавлення волі». Отже, доречніше говорити про часткову фізичну та духовну ізоляцію.

Історичний розвиток покарання у вигляді позбавлення волі засвідчує, що ізоляція є незмінною складовою змісту позбавлення волі. Саме це зумовлює соціальну цінність такого покарання, що зокрема полягає в убезпеченні суспільства від подальшого завдання йому шкоди від суб'єкта злочину. Це відповідає змісту ст. 1 КВК України та ст. 58 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями 1955 року [4; 6]. Крім цього, контакти із зовнішнім світом та інші прояви свободи повинні обмежуватися певними рамками, демонструючи відмінність від повноти свободи законослухняного громадянина та непривабливості теперішнього статусу засудженого [9, с. 104].

Підсумовуючи, можна зазначити, що з точки зору кримінального права ізоляція належить до змісту покарань, пов'язаних із позбавленням волі, а з точки зору кримінально-виконавчого – засобом досягнення цілей таких покарань, що реалізується за допомогою вимог режиму утримання засуджених; попри наріжне значення для регулювання правового статусу засудженого, забезпечення умов виконання

покарання та їх модернізації ані міжнародне, ані національне законодавство не дає визначення терміну «ізоляція» чи досить чіткого переліку засобів забезпечення ізоляції, що дали б можливість уніфікованого застосування цього терміну; нормативна формалізація проявів і меж ізоляції важлива не лише для забезпечення принципу правової визначеності, а й забезпечення правомірності реалізації покарання та визначення правового статусу засудженого.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія Сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13839.
2. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила від 12.02.1987. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.01. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України : від 11.07.2003. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
5. Лисенко М. Г. Ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 21 с.
6. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями від 30.08.1955. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212.
7. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань. Наказ Міністерства юстиції України 28 серпня 2018 року № 2823/5, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 05 вересня 2018 р. за № 1010/32462. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18?find=1&text=%B3%E7%EE%EB#w127>.
8. Словник української мови: в 11 т.; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ, 1970 - 1980. Т. 4: І-М / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. – 1973. – С. 14. URL: <http://sum.in.ua/s/izoljuvaty>.
9. Сторчак Н. А. Загальні засади та принципи призначення покарання при застосуванні позбавлення волі на певний строк: монографія. Миколаїв, 2014. 228 с.